16ی سێ داوای لێبوردن بکەن لە خەڵکی هەڵەبجە … عەلی مەحمود محەمەد

مرۆڤ کە بیرکردنەوەی باشی هەبوو بۆ کردارەکانی, ویستی لەسەر چاکەکاری و خزمەتی مرۆڤ بێت ,کرداری خراپ ناکات ,چونکە بیرکردنەوە دەگۆڕێت بۆ هەست و کاریگەری لە سەر کردارە خودییەکان تاك و گروپ دادەنێت, بەڵام شەڕی هەڵەبجە یەکێك لە بیرکردنەوە نەفرەتلێکراوەکانی هەندێك سیاسیەکانی ئەوکاتی کورد بوو کە کرا, بیرۆکەک□ یەکی خراپەکاری بوو ئەنجامدرا, بۆیە چاوەڕوانی ئەنجامی باشی لێناکرا چونکە نیەت لە کارەکە چاکەکاری نەبوو, بەهۆی ئەوەی بیرکردنەوەی خراپی لە پشتەوە بوو, ئەویش لە پێناو بەرژەوەندی گروپەکان کە خۆی لە چەند پارتێکی سیاسی دەبینییەوە ” ینك, پدك, حسك, بزووتنەوەی ئیسلامی”گەل تێکەڵاو بە شەڕێکی ماڵوێرانکەر کرا, کە دوو دەوڵەتی دەوڵەمەندی ئێران و عێراقی هاڕی بوو, لە زۆر لاوە ئۆپەراسیۆنە هاو□ش□کانی ئەم لایەنانە لە گەڵ ئێران دەیخوێنیتەوە شوێن پەنجەی شەیتانانە بە تاوانەکەوە دیارەو ناشرینیەکانی بە عەبای دڕاوی ئێستای ئەم سیاسیانە بۆ هەتا هەتایە ناشاردرێتەوە, مێژووی تاوانی هەڵەبجە مێژوویەکە لە ناو گازو ئێسك و پروسك و ناشرینی و تاواندا غەرق بووە, لە هەموو 16ی 3 یەکدا سەر دەردێنێتەوە, هەموو بکەران و بەشداربووانیش تا ئێستا سزای خۆیان وەرنەگرتووەو قەرەبووی مادی و مەعنەوی قوربانیان نەکراونەتەوەو راستییەکانیش تا ئێستا لە دەمی ئەکتەرەکانەو□ ب□□او نەکراوەتەوە وەك خۆی.

ئەوانەی تاوانیان ئەنجامدا لە هەڵەبجە ,لە بەعسەوە بۆ ئێران و بۆ حیزب و تاکی لایەنە کوردییەکان ((چونکە تاوانی دزی دەخرێتە ئەستۆی تاکەکان, بەڵام لێپرسینەوەو سزا لە نەخشەی تاوانەکە لە ئەستۆی لایەنەکانە, کە نەیانکرد ئەوجا دەبنە شەریکە بەش لە کۆی تاوانەکە)), ئەوان هەموو لەو رۆژانە مرۆڤایەتیان لە ناخی خۆیاندا کوشت, بۆیە هەر هەوڵێك بۆ سووککردنی تۆمەتەکەیان بدرێت و داکۆکیان لێبکرێت دەچێتە چوار چێوەی خیانەت لە قوربانیانی تاوانەکەو رزگارکردنی تۆمەتبار لە لێپرسینەوەو دەرخستنی راستیی□کان, راستی تاوانێك وەك گەورەترین تاوانی چەکی کیمیاوی بەرامبەر بە شارێکی سفیل نشین لە مێژووی مرۆڤایەتیدا.

تاوانی ھبج ھر ئو نیی ک نغر بوونی شار ل گازی کیمیاوی و 5000 قوربانی و ئازارکانی کامیل عبدوالقادرکان و علییکان و لوقمانکان و حیکمتکان و ئاراسکان و ...... وی دندیی ژمی بعس دربخات, ئوانی ئم قازانجیان بینیو ل وخاندنی سدام بن ل ھبج, لسر منمنتی قوربانیان و کلاوکانی نعلتی رژمی بعس بکن و شرعیت ب دسات و کردارکانیان و جنگکانیان بدن, سیاسیکانی کورد ھمیش قازانج و تام ل بینینی ی قوربانیو دبینن, ئاخ و ئف ب ھبجی دیک دککشن تا بازرگانی زیاتری پبکن, تمتبارانی 16-3ش ک دزیان کرد و ھبجیان ب ھکانیان ب ئو مرگ ساتی برد ب ھنانی سوپای ئران, ئو رژانی دواتر خیان ب بشك لو قوربانیان دناسنن, ب ئوی چیاووکی سیاسیان پ بدرت.
ئو جنگاورانی ل پلاماری ھبجدا, زگار کردنی دراوی ناو بانککی ھبجیان ب بھاتر دزانی ل زگار کردنی خکی ھبج, ونای کسایتی راستقینی ئو فرماندارانی دیاری دکات, واتا ل پل بندی بھاکاندا لای ئوان ھمیش پار گرنگتر ل مرق وك دواتر رونتر سلماندیانو لو کاتی کرانو حوکمداری کوردستان پاش راپینی خرسکی خکی کوردستان, پارك ھمیش تاقیکردنوی باا بوو ب فرماندارانی کورد و ھمیش برو بباوی و خیانتیانی بردووو وك علی وردی دت : تا برژوندی زیاتر بت باو لواز تر دبت .
چیرکی تانکردنی بانککی ھبج, تاکو دنیا دنیای, ل پا ونکی عومر خاور, دربی مزومیتی خکی ئم شاری, ک ل چرک ساتکدا روح و ما و سرمایکانیان ھموو پکو ھوزمان دزران, بینی بانکی ھبج ل دیرکی تاوانکاندا بوو ب سومبولی تان و بی شار ل لاین ھز گلکو گوای ب بختوری و یکسانی دستیان داوت چك و پیمانی بوون ب ربن هودیان دابوو ب گل ل دواتر ل مافیا خراپتر بوون, بوون ب کارگاو کارخانی برھمھنانی دزی نا قا , کچی ل پ دبن ب گورترین دز, ھروك چن عومر خاور بوو ب سومبولی 5000 شھید بھی منداکیو , ئاوا ئوانیش بوون ب ناشرینترین دزی کوردی .
تاوانی ھبج پ ل چیرکی سیر و سمر ,چ ل لاین بعس و ئرانو , یان ل لاین لاین بشداربوکانی کوردییو , بمش ھندك پشمرگی تاوانکار بوون جلاد جماوریش بوو قوربانی دست قوربانی وك ئدوارد سعید دت “بوون قوربانی قوربانی “, جیھانی غریب و عجائیب , ناشرینی ب ونی. ناشرینیکانی ئو

کات, بە دەسەڵات و هێزو دەوڵەمەندی ئەمڕۆی تۆمەتباران هەرگیزاو هەرگیز ناشاردرێتەوە و جوان ناکرێت , وەك پشكۆی بن خۆڵەمێشە , بە زەبروزەنگیش پرسیارەکان لە قوڕگی جەماوەر خەفە ناکرێن, هەر دەبێت لاپەڕەکانی هەڵبدرێتەوە بۆ ئەوەی وەك خۆی چۆن بووبن ئاوا بچێتە مێژوەوە. ئەزموونی ناشرین و سەرنەکەوتوو پێویستی بە شیکردنەوەی قول هەیە نەك شاردنەوە, پێویستە لێکۆڵینەوەو لێکدانەوەی لەسەر بکرێت, پێویستە بە بۆچوونی نوێوە سەیری ئەو ئەزموونە بکردرێت, هەموو ئەزموونێك بە نرخە ئەنجامگیری لێکدانەوە و لێکۆڵینەوە لە سەری بکرێت, شیکردنەوەی ئەزمونەکان باشتر کەسە سەرکەوتوو و شکست خواردووەکان لە قۆناغە مێژووییەکاندا دەناسێنێت, نەك شیعارات و لە خشتە بردنی خەڵك بە دروشمی پۆپۆلیستانە, لە ئەزموونە تاڵەکان مرۆڤەکان وەك ئەوەی هەن دەناس□ر□ن و دەمامکەکان هەڵدەمال□ر□ن و رووەکان ئاشکرا دەکرێن.

ه□□س□وکەوت بە تایبەت ناشرینەکانی وەك هەڵەبجە , پێچەوانەی بیروباوەڕ ,لایەن توشی قەیرانی ناسنامە دەکات, ئەمەش وایکردوو وا دەکات هەموو بیروباو□□کانی تۆمەتبار بکەوێتە ژێر پرسیارەوە,گومان لە سەر هەموو رابردووی تاوانکار درووست بکات, هەڵەبجە بەم ئەرکە ه□□س□تا و ئەم پەیامەی گەیاند, تەواوی بیروباوەڕی ئەو شۆرشگێڕە ئەفسونیانەی بردە ژێر پرسیارەوە, کە تاوانیان بەرامبەری کرد, تاوان تەنها گاز بارانەکە نییە کە بەعس و خاوەند گازو چەکەکان, بگرە هێنانی سوپای ئێران , کردنی شار بە بەرەی شەڕ, تۆپبارانکرنی خەڵکی سڤیل, بە بارمتەگرتنی خەڵکەکەو نەهێشتنی دەربازبونیان, تاڵان و بڕۆو .... هەموو تاوانبارن .
سەرکردەکانی ئەوکات, ئەوانەی کە بڕیاری ئەم کردە سەربازییەیان دا , هیچ کات نایانەوێت باس لەم تاوانە بکرێت و بەرەو روی رەخنە ببنەوە, یاخود هەر قسەیان لەسەر بکرێت ,چونکە لە نیەتیاندا نییە دووبارەی نەکەنەوە, جۆرج سانتیانا دەڵێت : ئەو کەسانەی کە ناتوانن ڕابردوو وەبیر خۆیان بهێننەوە, تاوانبارن بە دووبارە کردنەوەی((ل132, نهێنی سەرکەوتن لە ژیاندا-برایان ترێسی ,و.محەمەد شەهدی ,دەزگای چاپ و ب□□وکردنەوەی رۆژهەڵات 2009)), کەواتا نهێنی دان نە نانی ئەوان و ئەمان بە راستییەکان چییە , جگە لە بردنەوەی گەل بۆ نەهامەتیەکی دیکە نەبێت. یەکەم کاری هێزە داگیرکەرەکەی هەڵەبجە لە دوای 15ی ئازاری 1988, نە پاکسازی شار بووە لە هێزە سەرکوتکەرەکان, نە رێکخستن و هوشیار کردنەوەی خەڵك بوو لە هەموو ئەگەرێك, نە سەردانی رێکخستنەکان و ماڵی شەهیدان بووە, نە خەمی بریندار ان .... بەڵکە تاڵان بووە: پاش شکستی چاوەڕوانکراوی هێزەکانی

بەعس و دابەزینی هێزە کوردی و ئێرانییەکان و مەجلیسی ئەعلا, کارە دزێوەکانی تاڵان و دزی و فەرهودی فەرمانگەکان لە لایەن دەسەڵاتدارانی نوێوە دەستیپێکرد کەوتنە فڕاندنی سەیارەو مومتەلەکاتی دائیرەکان,پاشان بووە کێشە و کێبەرکێ بۆ داگیر کردنی بیناکان بۆ کردنیان بە بارەگای حیزبی (لڤین- ئەو هەڵە ستراتیژییەی کیمیابارای لێکەوتەوە- یاسین ڕەسول عوسمان – ژمارە 87 بەرواری 15ی مارتی 2009 ل12).

ئەوەندەی لە شەڕی هەڵەبجە گرنگی بە پاراستنی بانکی شار و پارەی ناو قاسەکەی درا لە لایەن فەرماندە سەربازییەکانی پێشمەرگەو ئێرانەوە, بە ئەندازەی زەڕەیەکی ئەوەندە گرنگی بە سەلامەتی خەڵکی شار بدرایا, ئەوە ژمارەیەکی زۆر کەمتر لەوەی ئێستا هەیە قوربانی دەدرا, کە دواتر وەك خۆیان چەندین جار دوبارەیان کردۆتەوە , ژمارە زۆرەکەش 5000 بەیان بوو بە نیعمەت و دەستکەوتی هەڵەبجە لە دەیان ملیۆن دیناری ناو بانکەکەی کردە ملیارها دۆلار, ئەوانەی ئێستا من دەیانووسمەوە, وتەی من نین , بەڵکە شایەدی و وتەی خودی فەرماندەکانی هێرشەکانن بۆ سەر شاری هەڵەبجەیە, وەك دەبینیین لە ناخۆشترین هەل و مەرجی سەربازیدا , لەسەردەمی مەرگی بە کۆمەڵی گەلدا , فەرماندەکان هەموو بیر و هۆشیان لای دەسکەوتە و ژیانی چەندین هاوڕێی خۆیان دەخەنە مەترسییەوە لە پێناو پاراستنی پارووی چەوری ناو قاسەکە : ئێوارەی یەکەمی گرتنی هەڵەبجە , یەکێك لەو شوێنانەی بایەخی زۆرمان پێ دا ((بانقی)) هەڵەبجە بوو – کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل . 52

دوای گرتنی شاری هەڵەبجە ینك ئەرکی پاراستنی بانکەکەی گرتە ئەستۆ ,بۆیە هەموو تەمەنەکان بەرەو رووی ئەو دەکرێتەوە لە بەینی بانکەکە ((چەند پێشمەرگەیەکی ینك کە ژمارەیان 15 کەس دەبوو بە سەرپەرشتی م,ح,ع ماوەتی بە فەرمانی بەرپرسەکەیان بانکیان گرتە ئەستۆ ,لەو ماوەیەدا دووجار بە کۆسترەو لەحیم هەوڵیان دا قاسەی بانکەکە بشکێنن, بەڵام بەهۆی تەکمەیی قاسەکەوە کە لە ناو دیواردا بوو ,بەیان نەشکێنرا (لڤین – ژمارە 87-ل15).قادری سەعید سەفی بەڕێوەبەری بانکی هەڵەبجەی بۆی پارەی ناو بانکەکە دیاریدەکات ((بانکی هەڵەبجە ئەوکات بڕی 780000 دیناری خەڵکی تێدا بوو هەموی دزرا)) (کە بانکەکەی هەڵەبجەی بۆی – لڤین ژمارە 87 – ل 16 – هونەر حەمە ڕەشید – عیرفان ئەحمەد-بژار ناشاد) .قادر سەفی سەعید: بانك دوو کلیلی هەبوو, یەکێکیان لای من بو, یەکێکیشیان لای بەرپرسی سندووق بوو,ئەوانەی بانکەکەیان بێ کلیلیان نەبوو, بەڵکە بە تی ئێن تی دەرگاکەیان تەقاندبووەو شکاندبویان,دواتر هەموویان

دزيبوو ,كە ئێمە دوايى گەڕاينەوە بۆ هەڵەبجە ,بۆمان دەركەوت بەم شێوەيە دزراوە (لـڤين ژ 87 –ل17). بەڵام پێشمەرگەيەكى ئەوكاتى ينك راى جياوازيان لەمبارەيەوە هەيە : فايەق گوڵپى دەڵێت : (بانقى هەڵەبجە پێـش تەقانـدنەوەى كليلەكەى وەرگيرابـوو لە بەڕێـوەبەرى بـانقەكە, پێـش تەقانـدنەوەى پـارەكە دزرابـوو,من وامبيسـتووە بەڕێوەبەرى بانقەكە كليلەكانى داوەتە شەوكەتى حاج مشير و ئەو پارەكەى دزيووە ,يەكێتى و پارتيش دواتر هەندێك لە كاديرەكانى خۆيان سزا دا لەسەر ئەو بابەتە ,هەندێك لەو كەسانەيان گرت وەك كەماڵ شاكير لە سنە , بەڵام دوايى حكوومەتى ئێران دەستيخستە ناو كـارەكەو سوڵحيـانكرد لە نێـوان خۆيانـدا, بەڵـام ئەوە دەڵێـم كە مامۆستا شاهۆو حەمەى حەمە سەعيد يەك شتيان نەدزيووە,كە ئەوان زۆر دژايەتى منيش دەكەن لە ناوچەكە ,ناكۆكى نێوان نەوزاد نۆرۆڵى و شەوكەتى حاجى مشير لەسەر مەسەلەى هەڵەبجە بوو ,كە شەوكەت هەندێك شتى هێنابوو ,بەڵام نەوزاد شكاندبووى (لـڤين -87 –ل17), بەمجۆرە دەبينين بە 870000 دينارى ئەوكاتە دڵيان ئاوى نەخواردۆتەوە بەڵكە پەلامارى شتى بچوكيشيان داوە.

لە كاتێكدا هەڵەبجە بۆنى سێۆو سيرە بۆگەنى خەردەل داى گرتبوو, قوربانيان بە لۆرى تەرمەكانيان بار دەكرا و بە كۆمەڵ دەنێژران بە سەر يەكترەوەو بە بەرچاوى كاميراكانى جيهانەوە, عومەر خاوەر خەوى ئەبەدى بە ڕزگاركردنى كوڕە تاقانەكەيەوە دەبينى, مردن بە موو لە هەمووانەوە دوور بوو, كەس باوەڕى بە چاوى خۆى ناكرد, لەو شەوە چارەنووس سازەدا فەرماندەى گشتى ڕزگاركردنى هەڵەبجە خەوى پەمبەيى بە ڕزگـاركردنى قاسـەكەوە دەبيـنى,ئەمەى خـوارەوە وتەى مـن نيـيە, بەڵكە دانپێنانى خودى فەرماندەى هێرشەكەيە بۆ سەر هەڵەبجە, وڵات بە وڵات خەڵك دەنێرێت لە برى داو دەرمان بۆ كۆسرەو مەكينەى لەحيم و موجازەفە بە روحى هاوڕێكانييەوە دەكات بۆ دراوەكەى ناوى : بۆ شەوى 1988-3-17-16 چەند بە ئامێرى هۆكى تۆكى هەوڵم دا تاوەكو ((كاك مەجيدى حاجى على)) م پەيدا كرد و لێم پرسى كێ لاى بانقەكەيە ئايـا ئێـوە ئێسـتا لە كـوێن , وەڵـامى دامەوە ئێمە وە هەمـوو پێشمەرگەكان لە شار نەماوين و كەس خۆى لەناو شاردا ناگرێت لە ترسى كيميباران , كەس خۆى نادا بە كوشت بۆ پاسەوانى كردنى بانق.
ووتـى خەـمت نەبێ نەك هەر ئێمە هيـچ كەس لەو گەڕەكەدا نەمـاوە لە ترسى كيمياوى, بۆ ڕۆژى 1988-3-18 تۆزێك بارودۆخەكە هێور بوويەوەو بۆردومانى ناو شار كزبوو , دوبارە داوام لە((كاك مەجيد حاجى على)) كـرد كە بە خۆى پێشمەرگەكـانى بڕۆنەوە نـاو شـار بۆ پاراسـتنى بانقەكە كە تا بزانيين چى لێ بكەين هەر بەو شێوەيە بە هەزار حاڵ

توانیمان پێشمەرگەکانی ڕازی بکەین بێنەوە ناو شار ئاگایان لە بانقەکە بێت هەرچەندە هەموو ئەیان ووت ((کاك شەوکەت)) پێشمەرگە ناتوانە لەناو شاردا بمێنە , هەندێکیان برینداربووبوون ڕۆیشتبونەوە بەرەو ووڵاتی خۆیان لە دیوی ئێرانەوە , ئەوەشی کە ماوە خۆیان ناخەنە بەر مەترسی مردن لەبەر قاصەیەك کە نازانرێ چی تێدایە- کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل53 .تەنها بۆ نیگابانیکردن لەسەر پاراستنی قاسەکە نەوەستان, بەڵکە کەمەڵێك پێشمەرگەی بێچارە , جەستەی خۆیان خستە بەر مەترسی بەیاری چاوچنەکانەی فەرماندەکانیان, لەو ڕۆژانەدا نەك تەنها مرۆڤ, بگرە بەرد و شاخ زەوییش خۆی لەبەردەم شوێنەواری ژەهر بارانەکە ناگرت, کەچی نیگابانی و پاراستنی بانکەکە بەردەوام بوو بۆ چرکەش لێی جیانابنەوە, ئەگەر هەموو خەڵکی هەڵەبجە گیانەڵایان بدایا بە تەزێك داوو دەرمان, ڕزگارکەرانی شار گوێیان لێیان نەبوو وەك بینیمان و خوێندمانەوە لە زمانی خۆیانەوە, مەش نابوو بۆ میوانیان چونکە ماسکی دژە گاز و دەرزی دژە کیمیاویان پێبوو , بەڵام بۆ شکاندنی قاسەکەو پاراستنی دەستکەوتەکان ناوی لە هەوڵی بەوچاندا بوون و بە دوای حەتمیەتەوە بوون بەی تا پەیدای بکەن, وڵاتان دەگەڕان بۆ پەیداکردنی ئامێر و دەزگایەك تا نەچیرەکەیان بە ئازاد بکات و دەرگاکەیان بۆ بکاتەوەو شاد بنەوە بەوەی لە پێناویدا باوەڕوئامانجەکانیان کردە قوربانی .

هەشتا تارمایی کیمیاوییەکە بە تەواوەتی لەسەر شار نەنیشتبوەوە, تەرمی قوربانیان لە گۆڕە بە کەمەڵەکان نەنرابوون, بەرپرسانی پێشمەرگە بۆ شاری پاوە لە رۆژهەڵاتی کوردستان دەچن بۆ هێنانی کەسرە و لەحیم تا قاسەکەی پێ بشکێنن, بۆ ئەوەی دەستیان بە دەسکەوتەکانی ناوی بگات و غەنیمەکەی حەڵاڵ بکەن : بۆ ئەم مەبەستە ((کاك حامید و مامۆستا صاڵح)) ڕۆیشتن بۆ پاوە لەوە ((دینەمەو کەسرەکەیان هێنا)) چونکە لە هەڵەبجە کارەبا نەمابوو بەهۆی بوردومانەکەوە . ڕۆیشتبوون زۆر هەوڵیان دابوو بە بڕینەوەی قاصەکە بەڵام بێ سوود بوو هیچی لە نەبڕی بوییەوە چونکە پۆڵایەکی زۆر قایم بوو . بۆ ڕۆژی 19-3 هاتنەوە لام ووتیان هیچ سوودی نی یە و ناکرێتەوە – کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیرل 54 .لە 16-3 بە دواوە شار بەتە وێرانە, نغرۆ بووە بەسەر یەکدا , ژەهریش کردویەتی بە جەهەنەمە راستەقینەکەو رۆژی حەشرە, بەڵام بەرپرسان بە بست لە قاسەکە دوورناکەونەوە, قیبلەی ئەوان قاسەیە لەو رۆژە پڕ نەهامەتی و حەشرەدا, لەو کاتەی هەزاران کەس لە خەڵکی هەڵەبجە کوێر دەبن بە گازی کیمیاوی, ئەمان نیگابانی

چێتر دەکەنەوە لەسەر قاسەکە, چاوەکانیان زێقتر دەکەنەوە بە پاراستنی تاڵانییەکەی ناوی, گوێ بە شوێنەواری گازی کیمیاوی نادەن, لەو کاتەی سەدان منداڵ بەبێ سەرپەرشتیار دەمێننەوە لە پەناگەو ناو شیوو دۆڵەکان و لوتکە ساردەکانی هەورامان خۆیان گرمۆڵە دەکەن و لە برسان فرمێسکەکانیان دەخۆنەوە و دەبنە نیچیری ئێرانییەکان و تا ئێستا نابینرێنەوە, هەزارانیان بەدەم سوتانەوە خۆزگەیان بە مەرگ دەخواست, کەچی ڕزگارکەرانی هەڵەبجە نا بگرە وێرانکەرانی, دەورو پشتی قاسەکە چۆڵ ناکەن لە پەناو گەیشتن بە دەسکەوتەکەی ناوی , پەلەیانە زوو بیشکێنن و پارەکەی ناوی فریای ئەوخۆڵەکە بخەن و گەرمیان بکەنەوە , کە لەو دیوو سنوورەوە لە برسان و لە سەرما یەك لە دوای یەك بەدەم ئازارەوە سەر دەنێنەوە !! , ئەمەیە درۆزنی و دوڕویی سیاسی کورد , کەچی گوایا لە ناکاودا زرمەی ناخۆشتر لە کیمیابارانکردنی هەڵەبجە دەبیستن , خەونەکانیان دەبەت بە سەراب, هەرچەندە جەماوەر ئەوەندە درەی بە کراوە باوەڕەی بەم سیناریۆیەی خوارەوەش نییە((بە ئاگاداری ئەم نوسینەی کاك شەوکەت لە وەڵامە بە تەمەتبارکردنەکان بەیە وەك داکۆکینامەیەك نوسراوە تا تەمەتەکان لەسەر خۆی بڕەوێنێتەوە , بەیە پێویستە لێکۆڵینەوەی ورد بکرێت ئەوجا بڕیاری تەمەتبارکردن بدرێت)) : شەوی 21-22-3-1988 لە کاتێکدا من و مامۆستا صاڵح قادر و کاك حامیدی حاج خالید و کاك قادر کەکەیی لەگەڵ کەمێکی تر لە لەپرسراوەکانی ((ی ن ك)) لە عەبابەیلێ بووین سەعات ((10)) شەو گوێمان لە تەقینەوەیەکی گەورە بوو لە ناو شاری هەڵەبجەدا –
کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیرل5 5
.

کە ئەم هەواڵە جەرگبڕە ناخۆشە دەبیستن, بەشێك بەلایانەوە لە بەردومانکردنی شاری هەڵەبجە جەرگبڕتر بوو, ئەشی لە 5000 تەرمی شارە گەورەتر بوو, بەیە بە پەلە خۆیان دەگەیەننە بانقەکە تا فریای خەونەکانیان بکەون, بە بان تەرمەکانا دەڕۆن و ئاوە لە نوزەی بریندارەکان نادەنەوە, پێ بە بان سەری قوربانییەان دەنێن, بە ئەوەی زوتر دەست لە ملی دینارە سەوزەکان بکەن , کەچی بە وتەی خۆیان بەبێ ئومێدی دەگەڕێنەوە, هەرچەندە زەربەی خەڵکی هەڵەبجە گومانیان لە ڕاستی ئەم وتەیە هەیە : هەر شەو سەعات ((12)) کاك حامیدی حاجی خالید و مامۆستا صاڵح کە ئەو هەواڵەیان بیست یەکسەر ڕۆیشتین بۆ هەڵەبجە, سەردانی بانقەکەیان کردبوو کە دیبوویان بە تەواوی دیوارەکانی ڕووخاون و ((قاصەکەی)) تەقی بوویەوە …
کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل

کەچی ئەوان چەند کاتژمێرێك خۆیان دەگرن , کە بە پێی سیناریۆی پەرۆشیەکان پێشوی خۆی بێت راست نییە((سەر لە بەیانی من و مامۆستا صال□ح □□یشتین یۆ هەڵەبجە و سەردانی لای بانقەکەمان کرد هیچ پاسەوانێکی لێ نی یەو قاصە و بیناکە هەموی تەقێنراوەتەوە لە ناو بەرد و ئاسن و دیوارە ڕوخاوەکانیدا تەنها دوو نیوە تورەکەی بچووك پارەی ئاسنمان دۆزیی□و□ لە ((10 فلس +25 فلس +50 فلس+100 فلس+250 فلس)) کە هەمووی نەی ئەکردە شەش هەزار دینار . سەیر لەوەدابوو کە هەموو ماندووبووین تەنها یەك لەت دیناری کاغەز یان 10 دیناری یان 25 دیناریمان نەدۆزییەوە کە بیسەلمێنێ کە قاصەکە بە پارەوە تەقێنراوەتەوە , ئەگەر چەند نموونەیەکمان دەست کەوتایە دەرئەکەوت قاصەکە بە پارەوە تەقێنراوەتەوە- کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 57 .
دوای تەقاندنەوەی قاسەکەش لە خوێنی بە ناهەق ڕشاوی پارەکەی ناوی خۆش نابن و لێپرسینەوەی لەسەر دەکەن , کەچی خوێنی 5000 هاووڵاتی کەس نییە لێی بپرسێتەوە و تەرمەکانی بژمێرێت و خاوەندارییەتیان لێ بکات, لێپرسینەوەکانیش بۆ شاردنەوە نەك دەرخستنی راستییەکان : پێش نیوەڕۆی 23-3-1988 لەوێ کۆبوینەوە کە لێپرسراوی یەکەمی حیزبەکان هاتبوون لە ناوچەکەدا , چونکە کۆبونەوەکە لەسەر داوای من بوو , لە پێشدا من قسەم کرد پێم ووتن تەقینەوەی ئەم بانقە نابیت هەروا بە ئاسانی بڕوات بە تایبەت ئێمە وەك ((ی ن ك)) لێپرسراوی یەکەم بووین لە سەرەتای شەڕدا کە شاری هەڵەبجە گیراوە ل58 .گرنگ نییە بانکەکە و پارەکەی ناوی کەوتبێتە دەست کێ, کە زۆر ڕیوایەت و چیرۆکی جۆراوجۆری لەسەر دەگێڕنەوە, گرنگ ئەوەیە ئەوەی دزیوییەتی بەشێك بووە لە هێزی بەناو ڕزگارکەری هەڵەبجە " سەری هەڵەبجەییەکان بۆ بەعس ماڵەکەشیان بۆ هێرشبەران " .ئەوەی جێگای سەرنجە بۆ ئێمە, ئەوەندەی گرنگی بە بانکەکەی هەڵەبجە دراوە, هەزاریەکی ئەوەندە گرنگی بە چارەنووسی خاوەند پارەی ناو بانقەکە نەدراوە!, دیارە بۆ ئەوەی ببن بە خاوەندی شەرعی پارەی بانقەکە تاکە ڕێگا ئەوەیە لە خاوەنەکەی ڕزگاریان بێت .بینیمان هەڵەبجەییەکان پێکەوە بۆ مەرگ بردراون, شەریش ِ لەسەر میراتەکانیان سازکراوە, هەموو کات لە مێژووی نوێی کورددا شەڕ بۆ دەسکەوتی شوێنەکانە نەك خەڵکەکەی .

قەرەبووکردنەوەو داوای لێبوردنکردن

پشیلە هەر پشیلەیە و تاوانیش کێ بیکات هەر تاوانە , دەسەڵات یان

ئەپەسیەن , چەکداری حومەت یان چەکداری نەتەوەیەك داوای رزگاری بکات, پەیوەستە لەپرسینەوە لە بکەرانی بکرێت, ئەو لایەنانەی (یەنك , پدك, سۆسیالست , بزووتنەوەی ئیسلامی,مەجلیس ئەعلا- کۆماری ئیسلامی ئێران) کە بەیاری ئەم جەنگە نەگریسەیان داو هێرشبەرێیان بە چالاکیەکانیان هەڵبژارد و دەستیان کرد بە تالانو رفاندن و رێگە گرتن لە خەڵك و بە بارمتە گرتنیان تاوانیان ئەنجامداوە بە تایبەتی بەیار بە دەستانی ئەوکاتی ئەو لایەنانە کە تا ئێستا بەرپرسیارەنگیان هەڵبژاردووە, هەموو ئەوانەی گلاونەتە تاوانەکەوە بە تایبەت رابەرە دەستە پێشتوەکانیان لە بڕیاردان, رابەرایەتیکردن, زانینی جەنگەکەو ئاگادارنەکردنەوەی خەڵك و لایەنەکانی رەژهەڵات,دزیکردن و رێگە گرتن لە هاووڵاتیان بەرپرسن لە بەشێك لە تاوانەکە و پەیوەستە داوای لێبوردن بکەن لە قوربانیان و بنەماڵەکانیان و بە مێژووش پەیوەستە راستییەکان دەرخرێت و بە دەکۆمێنت بکرێت, هاوکات لایەنەکانیان پەیوەستە لە مومتەلەکات و بودجەی حیزبەکانیان بەشێك لە قەرەبووکردنەوەی هێرشبەرە بە تایبەت بانکی هێرشبەرە و دزینی ماڵی هاووڵاتیان بگرنە ئەستۆ .
کۆمەڵگاکان کاتێك سەرکەوتوو دەبن کە لێبەرەکانیان پرسیاری بەجێ و باش لە خۆیان بکەن و دان بە هەڵەکانیان بنێن, ئەوان نەیان زانیووە کە کونی بچوك دەبێتە هۆی نقوم بونی کەشتی گەورە, بەیارەکی هێرشی سەربازی بچووك ((هێرشی گەورە بوو)) لەوانەیە تاوانی مەزنی وەك هێرشبەری لێبکەوێتەوە .ئەو چەکدارانەی ئەو رێژە هێرشبەریان کرد بە شاڵگای سەفەری پاسداران بە کەربەلا ,هیچ گرنگیان بە هاووڵاتیان نەدا ومرەقایەتیان لە ناخی خۆیان کوشت:سام لابود یەکە لە کرێکارەکانی کەشتی ماریا لوئیزا گیانی خۆی بە تەمار کردنی فلیمێك لە بریندار بوونی دوولفین بەهۆی ئاوە ماسی لە مەترسی هاویشت ل242- هەنگاوی بچووك بە سەرکەوتنی گەورە -ئانتەنی ڕابینز ,و.

محەمەد شەهدی -دەزگای چاپ و بڵاوکراوەی رۆژهەڵات 2010 , کەچی ئەم سیاسیانە بە هەنگاوی شێوەی هاوبەش لە گەڵ ئێران نەك دەلفینەك هەزاران مرۆڤ و گیاندارو گوندیان نغرۆ کردو خۆشیان وەك بەرزەکی بانان بە گیرفانی پێوە بەی دەرچوون.پەیوەستە لایەنە سیاسییەکانی بەشدار بوو لە شێوەی هێرشبەرە قەرەبووی ئەوانە بکەنەوە کە نەیتوانیووە گرەنتی پاراستنی ژیانیان بکەن بە تایبەتی لە تاوانەکانی جینۆساید, دەبوایا لایەنە سیاسیەکان گرەنتی پاراستنی ژیان و ماڵ و ئاسایشی هاووڵاتیان بکردایە لە بری دزینی ماڵیان و رێگە گرتن لە رزگارکردنی خۆیان و هەشتنەوەیان وەك بارمتە لە

کاتی جەنگدا کە بۆخۆی توانی جەنگە. بۆیە ئەوان هەموویان لە تاوانێکدا هاوبەشن, ئەویش ئەوەیە نەیانتوانی هاوکاری و کۆمەکی ئەو خ□ک□ بکەن کە ژیانیان خستە مەترسییەوە .لە کاتێکدا لایەنە کوردییەکان هیچ کەسێکیان سزا نەدا بەرامبەر بەو هەموو کارە دزێوانەی لە هەڵەبجە و ئەنفال ئەنجامدران کەچی دەبینین :ژەنەرال یاماشیتا لە گەڵ 900 یابانی دیکە لە دوای جەنگ بە تاوانی جەنگ ئیعدامکران ,بە تاوانی ئەوە ئیعدام کران لە کۆتایی جەنگدا سەربازەکانی تاوانیان ئەنجام دابوو ,لەو کاتەی کۆنترۆڵی بەسەریانا نەمابوو ((ژەنەراڵ یاماشیتا)) سنە 501 الغزو مستمر –نعوم تشومسکی,المدی ,گبعە الپانیە 1999ص386.

بە پێچەوانەشەوە زۆر جار لە مێژوودا لە ژێر پەردی ڕزگار کردندا تاوان ئەنجام دراوە و کەچی لە تاوانبار نەپرسراوەتەوە:ساڵی 1965 زانکۆی ئۆکسفۆرد دکتۆرای شەرەفی بەخشی بە ترۆمان کە فەرمانی بۆردومانی هیرۆشیماو ناکازاکی دا , لە کوردستانیش بە هەمان شێوە زۆر جار دەبینین خەڵات دەبەخشرێتە ئەو تاوانبار و تۆمەتبارانی پرسی جینۆسایدی گەلی کورد.لە کاتێکدا خەڵکی هەڵەبجە بەهۆی دەبەنگی بڕیاردەرانی شەڕی هەڵەبجەوە سەرو ماڵیان چوو , ئەو پارەیەی دایان نابوو بۆ رۆژی رەش بووە پاروی چەوری دزەکان ,هاووڵاتیەك ئاوا چیرۆکی هاووڵاتییەکی داماو دەگێڕێتەوە کە هەولی وەرگرتنەوەی پارەکەی بووە لە بانکی هەڵەبجە :بانکی هەڵەبجە دەکەوێتە ناوەندی شار و بانکێکی کۆن و تۆکمە بوو, لەو کاتەدا پیاوێکی دراوسێمان بەڕێوەبەری بوو , زۆر باش لە یادمە لە حەوشەکەماندا باوکم و بەڕێوەبەری بانك و چەند پیاوێکی دراوسێمان گفتوگۆیان دەکرد دەربارەی هێرشەکە و ئایندەی هەڵەبجە و کاردانەوەی ,پیاوێی هەورامی هات و داوای 16000 دیناری سویسری دەکرد, بەڕێوەبەری بانك سوێندی خوارد کلیلەکانی لێسەندراون و ئاگای لە بانك نەماوە, لە راستیدا نازانم ئایا پیاوانی رژێم کلیلەکانیان لێسەندبوو یان پێشمەرگە و هێزە کوردییەکان (لڤین –ژ87 –ل15).

ئەم کارە دزێوانەی لە هەڵەبجە ئەنجامدران هەموو دەچنە چوارچێوەی تاوانە نێونەتەوەییەکانەوە کە زۆربەیان ئێران ئەنجامی داون ((تاوانە گەورەکە کە کیمیا باران و ئەنفالکردنی خ□ک□کەیەتی بەعس ئەنجامی داوە)) ,بەپێی مادەی 8 خاڵی د,فەقەرەی ئەلف لە ئەرکانەکانی تاوان بە پێی پەیمانامەی رۆما “پێشێلی گەورە بەرامبەر بە پەیمانەی جنێف 12-8-1949 کرا ل□ □ ل□”: □وخاندن و دەست

بەسەردا گرتنی مومتەلەكاتی نا سەربازی چ حكوومی یان سڤیل"قوتابخانە,كارخانە,كتێبخانە,نەخۆشخانە,بانك… ".ئیعدامی بە دادگایی دیلەكانی كەمێنە و ناچار كردنی یەكیان بە كاركردن لە هێزەكانی بەرامبەر ,پەلاماری ناوچەی سڤیل نشین, دەركردن و گواستنەوەی خەڵكی هەڵەبجە دوای داگیركردنی …

.المادە8(2)(هە)5جریمة الحرب المتمپلة فی النهبالاركان1-ان یقوم مرتكب الجریمة بالاستیلاو علی الممتلكات معینة.2-ان یتعمد مرتكب الجریمة حرمان المالك من هژه الممتلكات والاستیلاو علیها للاستعمال الخاص او الشخصی.

3-ان یكون الاستیلاو بدون الموافقة المالك.

4- ان یصدر السلوك فی السیاق نزاع مسلح غیر دولی او یكون مقترنا به.

5-ان یكون مرتكب الجریمة علی علم بالڤروف الواقعیة التی تپبت وجود نزاع مسلح ((ص309وپائق اساسیة مختارة ژات صلة بالمحكمة الجنائیة الدولیة "منشورات محكمة الجنائیة الدولیة",گبعة الپانیة 2009)).

دەبوایە دوای راپەڕینی خەڵكی كوردستان, بەرپرسانی دەستڕۆیشتووی لایەنەكانی جەنگی هەڵەبجە بچونایەتە سەر مەزاری شەهیدان و داوای لێبوردنیان لە هاووڵاتیان بكردایە, لە بودجەی حیزب و حكوومەت رۆژێكی زەریان بە قەرەبووكردنەوەی خەڵكی هەڵەبجە ببەدایەتەوە, هاوكات بە نرخی رۆژ و بە خستنە سەری قازانج بە پێی هەزی كۆینی ئەوكاتی ئەو 870000 دینارە لەوكاتە قەرەبووی زەرەرمەندانی بانكی هەڵەبجەیان بكردایەتەوە, هەرچەندە هەنگاوەكی زۆر بچووكی ناتەواو لەم بوارەدا نراوە وەك بەڕێوەبەری بانكی ئەو سەردەمە دانی پێدا دەنێت,ئەوەش لام روونە زەربەی بەر دەستڕۆیشتووانی ناو حیزب كەوتووە:قادر سەفی سەعید : ئێمە تا ماوەیەكی زۆر پارەكانمان بە ئەو كەسانە دەگێڕایەوە كە داوایاندەكرد, بەڵام دواتر وەستێنرا ,بەهۆی ئەوەی خەڵكێك زۆر دەریانكرد,لەوەی كە چەندەك پارەیان لە بانقدا بووە (لڤین –ژمارە 87 – ل 17).لە كۆتاییدا دەڵێم كاتی ئەوە هاتووە سیاسییە بەیار بە دەستەكانی ئەوكاتی لایەنەكانی شەڕی هەڵەبجە بالە 16ی ئادار بچنە هەڵەبجە و داوای لێبوردن لە خەڵكەكەی بكەن و لە مومتەلەكات و بودجەی حیزبەكانیان قەرەبووی زیانلێكەوتوان و هەموو دانیشاوانەكەی بكەنەوە .پێویستە ئەكتەرانی ئەوكاتی پەلاماردان, بەڕین, هێنانی پاسدار , رێگا گران لە خەڵك, بەشداربووانی ئەو پەراسێنە هاوبەشەكە, نەخشە داڕێژەران دان بە راستییەكاندا بنین , داوای لێبوردن بكەن, قەرەبووی قوربانیان بكەنەوە.